

Το φαινόμενο του ηλεκτρονικού εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον – Η περίπτωση του 5ου ΓΕΛ Λάρισας

Αρχοντία Γιαννακάκη
Εκπαιδευτικός Πληροφορικής 5ου ΓΕΛ Λάρισας
argian@sch.gr

Δημήτριος Κολοκοτρώνης
Σχολικός Σύμβουλος Πληροφορικής
kolokotr@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός τείνει να πάρει μεγάλες διαστάσεις τα τελευταία χρόνια τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας. Η αντιμετώπιση αυτού του ιδιαίτερα δυσάρεστου για τα παιδιά φαινομένου μέσα στο σχολικό τους περιβάλλον δεν έχει λάβει συστηματική μορφή προς το παρόν. Η παρούσα μελέτη περιγράφει τα αποτελέσματα από την εφαρμογή δύο προγραμμάτων Αγωγής Υγείας στο 5^ο Γενικό Λύκειο Λάρισας, με θέμα τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό. Στο πλαίσιο αυτό, πραγματοποιήθηκε έρευνα με τους/ις μαθητές/ριες σκοπός της οποίας αποτέλεσε η μελέτη της έκτασης και της επικινδυνότητας του φαινομένου του κυβερνοεκφοβισμού στο σχολείο και η χάραξη μιας πολιτικής πρόληψης κι αντιμετώπισης. Γίνεται εκτενής παρουσίαση των αποτελεσμάτων αυτών.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Ηλεκτρονικός εκφοβισμός, κυβερνοεκφοβισμός, Αγωγή Υγείας, βιωματική προσέγγιση, ενδοσχολική βία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βίαη και επιθετική συμπεριφορά είναι γνώριμο φαινόμενο μεταξύ παιδιών και κυρίως μεταξύ εφήβων αγοριών. Η συχνή και επαναλαμβανόμενη άσκηση βίας (όχι κατ' ανάγκη σωματική) σε κάποιο παιδί αποτελεί εκφοβισμό (bullying). Το σχολείο αποτελεί συχνά ένα πεδίο εκδήλωσης τέτοιας συμπεριφοράς, με αποτέλεσμα να μιλάμε για σχολικό εκφοβισμό. Στο πλαίσιο αυτό, υπάρχει ένας/μία μαθητής/ρια-θύμα και ένας/μία ή (συνήθως) περισσότεροι/ες μαθητές/ριες-θύτες, οι οποίοι υποβάλουν τον πρώτο συνεχώς σε αρνητικές γι' αυτόν καταστάσεις, χωρίς να έχουν προκληθεί απ' αυτόν (Fekkes et al. 2005). Οι καταστάσεις αυτές μπορεί να είναι τόσο λεκτική βία (π.χ. υποτιμητικές προσφωνήσεις για την εμφάνισή του) όσο και σωματική ή συναισθηματική (π.χ. συκοφάντηση) (Rivers & Smith 1994). Όταν ο εκφοβισμός συντελείται χωρίς φυσική παρουσία αλλά από απόσταση με χρήση ηλεκτρονικών μέσων (π.χ. Διαδικτύου ή κινητού τηλεφώνου) ονομάζεται ηλεκτρονικός εκφοβισμός ή κυβερνοεκφοβισμός (cyber bullying).

Το φαινόμενο του εκφοβισμού και ιδιαίτερα του ηλεκτρονικού εκφοβισμού λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις τελευταία τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας, με σοβαρές συνέπειες για τους συμμετέχοντες σ' αυτό (Olweus 1993, Sapouna 2008). Συγκεκριμένα, έρευνες αναφέρουν ότι πολλοί/ές μαθητές/ριες-θύτες τείνουν να έχουν μειωμένη σχολική επίδοση καθώς και συμπτώματα κατάθλιψης (Houbre et al. 2006, Rigby 1999). Το ίδιο είναι δυνατό να συμβεί και με τους/ις μαθητές/ριες-θύματα, οι οποίοι επιπλέον θα αναπτύξουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και διάφορα ψυχοσωματικά προβλήματα, όπως πόνοι στο κεφάλι και στο στομάχι και διαταραχή του ύπνου (Williams 1996). Τα συμπτώματα αυτά είναι πιθανό να συνοδεύουν κάποιους από αυτούς ακόμη και όταν ενηλικιωθούν (Allison et al. 2009).

Το προφίλ του μαθητή-θύτη παραπέμπει συνήθως σε άτομο το οποίο μπορεί να υφίσταται το ίδιο σωματική ή λεκτική βία στο ενδοοικογενειακό του περιβάλλον, έχει μεγάλη αυτοπεποίθηση, ιδιαίτερα θετική άποψη για τον εαυτό τους και, συνήθως, απολαμβάνουν υψηλής δημοφιλίας στο σχολικό περιβάλλον (Holt et al. 2009, Pollastri et al. 2010, Jansen et

al. 2011). Από την άλλη, οι μαθητές-θύματα είναι, συνήθως, άτομα με χαμηλή αυτοπεποίθηση, μικρή δημοφιλία μεταξύ των συνομηλίκων τους και υψηλό δείκτη ανασφάλειας (Jankauskiene et al. 2008, Berry & Hunt 2009). Επιπλέον, πολλές έρευνες συνηγορούν στο συμπέρασμα ότι το καλό ενδοοικογενειακό περιβάλλον, ο υψηλός βαθμός επικοινωνίας μεταξύ των εφήβων και των γονέων τους καθώς και το θετικό ενδοσχολικό κλίμα, συμβάλλουν καθοριστικά στην αποφυγή πρόκλησης αρνητικών καταστάσεων από τους θύτες και υποβολής των θυμάτων σ' αυτές (Cunningham 2007, Bowes et al. 2010).

Δυστυχώς δεν υπάρχει επίσημη πολιτική αντιμετώπισης περιστατικών κυβερνοεκφοβισμού στο σχολείο (Τρίγκα-Μαρτίκα, 2011). Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το πρόβλημα πρέπει να αποσιωπάται. Το κάθε σχολείο μπορεί και πρέπει να έχει κανόνες, σύμφωνα με τους οποίους να αναλαμβάνονται και να καταλογίζονται ευθύνες. Ακόμη καλύτερα, θα πρέπει να εστιάσει στην πρόληψη και στην ενημέρωση μαθητών/ριών, εκπαιδευτικών και γονέων.

Ένα πρόγραμμα Αγωγής Υγείας δίνει τη δυνατότητα στο σχολείο, να συμβάλει στην υιοθέτηση αξιών και υγιών συμπεριφορών στη χρήση των νέων τεχνολογιών και κατ' επέκταση στη ζωή (Στάππα-Μουρτζίνη, 2004). Παράλληλα εξοικειώνει τους εμπλεκόμενους μαθητές με την επιστημονική μεθοδολογία και τους δίνει τη δυνατότητα να λειτουργούν σαν παρεμβατικός πυρήνας στο σχολείο και σαν ερευνητές, οι οποίοι εκδίδουν τα αποτελέσματα των ερευνών τους και μιλούν σε σεμινάρια και δημόσιες παρουσιάσεις. Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει την εφαρμογή και τα αποτελέσματα ενός τέτοιου προγράμματος Αγωγής Υγείας στο 5ο Γενικό Λύκειο Λάρισας, κυρίως κατά το σχολικό έτος 2011-2012.

ΑΞΟΝΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Στο πρόγραμμα πήραν μέρος 20 μαθητές/ριες της Γ' τάξης και ένας της Β' οικειοθελώς. Το αντικείμενο της έρευνας ήταν η μελέτη της έκτασης και της επικινδυνότητας του φαινομένου του κυβερνοεκφοβισμού στο σχολείο και η χάραξη μιας πολιτικής πρόληψης κι αντιμετώπισης. Αναπτύχθηκε δε, σε τέσσερες διαστάσεις:

α) Βιωματική προσέγγιση με καταγραφή εμπειριών των μαθητών/ριών της ομάδας και έκθεσης σε σενάρια ιστοριών.

β) Επιμόρφωση της επιλεγμένης ομάδας των μαθητών ώστε να δημιουργηθεί ένας παρεμβατικός πυρήνας μαθητών που θα παίρνει πρωτοβουλίες και θα συμμετέχει ενεργά σε δράσεις κατά της ενδοσχολικής βίας και υπέρ της ομαλής συμβίωσης στο σχολείο.

γ) Καταγραφή και μελέτη περιστατικών στο σχολείο στο πλαίσιο δράσεων της ομάδας.

δ) Ανάδραση, δηλαδή έκθεση των αποτελεσμάτων της πρακτικής εφαρμογής τέτοιων προγραμμάτων στο σχολείο στην κρίση της ευρύτερης επιστημονικής κοινότητας (συνεργασία με προγράμματα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και παρεμβατικής ομάδας εκπαιδευτικών για τον εκφοβισμό στο σχολείο καθώς και με το Δίκτυο κατά της βίας στο σχολείο).

Η καινοτομία του προγράμματος έγκειται σε δύο άξονες: το μοντέλο της πρακτικής υλοποίησης του προγράμματος, και το ρόλο της ομάδας Αγωγής Υγείας στη σχολική κοινότητα. Η εμπλεκόμενη ομάδα των μαθητών/ριών επηρεάζει την εφαρμογή του προγράμματος στο σχολείο και αντιστρόφως τα αποτελέσματα της εφαρμογής στο σχολείο επηρεάζουν την επιμόρφωση του υπεύθυνου εκπαιδευτικού. Η αξία που αποκτά το περιβάλλον της σχολικής κοινότητας με την επίδραση των συμμαθητών/ριών, αλλά και ο συντονιστικός ρόλος του εκπαιδευτικού και η αλληλεπίδρασή τους ενισχύει τον παιδαγωγικό ρόλο του σχολείου. Επιδίωξη είναι μια τέτοια ομάδα να υπάρχει μόνιμα στο σχολείο.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε δύο φάσεις:

Φάση 1η (αποτελέσε μέρος του προγράμματος «Εθισμός στο Διαδίκτυο κι Εφηβεία», το οποίο υλοποιήθηκε τη σχολική χρονιά 2010-11).

Η πρώτη φάση αφορούσε βιωματική προσέγγιση των διαδικτυακών συνηθειών των εφήβων και συνηθειών στη χρήση των κινητών και κατά πόσον αυτές οι συνήθειες καθιστούν το διαδίκτυο και τα κινητά επικίνδυνα εργαλεία, με τα οποία κάποιος/α μπορεί να πληγωθεί ή να βιώσει καταστάσεις έντονου άγχους. Χρησιμοποιήθηκε το ψυχοκοινωνικό μοντέλο, το οποίο βοηθά στην ενίσχυση της προσωπικότητας με την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων, μέσω της επικοινωνίας της ψυχαγωγίας και της δημιουργίας κλίματος αποδοχής και στήριξης.

Χρησιμοποιήθηκαν επίσης, οι μέθοδοι της διάλεξης και της συνάντησης με ειδικούς επιστήμονες μέσω εκδρομών, με σκοπό οι ειδικοί να απαντήσουν σε εξειδικευμένες ερωτήσεις των μαθητών/ριών και οι μαθητές/ριες να δράσουν ως ερευνητές-δημοσιογράφοι, η δε ενημέρωση να δώσει εγκυρότητα στο πρόγραμμα και να λειτουργήσει ενισχυτικά ως προς τους στόχους.

Οι μαθητές/ριες ενημερώθηκαν κι εκπαιδεύτηκαν από φορείς όπως η Ελληνική Εταιρεία Μελέτης της Διαταραχής Εθισμού στο Διαδίκτυο, η Μονάδα Εφηβικής Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών, η Γραμμή Υποστηρίζω, το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Ecost για το Cyber Bullying και η Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος. Όσον αφορά στη βιωματική προσέγγιση στην τάξη σε κάθε θεματική ενότητα που θιγόταν πάντα υπήρχε ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου στην αρχή για τη συλλογή δημογραφικών κυρίως στοιχείων, αλλά στη συνέχεια κυρίως ερωτήσεις ανοικτού τύπου για ποιοτική καταγραφή των φαινομένων.

Τέθηκαν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- Γιατί είναι επικίνδυνος ο εκφοβισμός μέσω διαδικτύου και κινητών;
- Ποια η διαφορά με το κλασικό bullying;
- Ποιοι διαπράττουν τον εκφοβισμό;
- Ποιο το προφίλ του θύματος;
- Γιατί το φαινόμενο αφορά το σχολείο;
- Ποιες οι συνέπειες του φαινομένου;
- Ποιες είναι και ποιες πρέπει να είναι οι πολιτικές αντιμετώπισης στο σχολείο;

Οι απαντήσεις των μαθητών/ριών καταγράφονταν από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος στο τέλος κάθε θεματικής ενότητας εξήγε τα συμπεράσματα, τα οποία διαβάζονταν στους/ες μαθητές/ριες. Σε αυτή τη φάση δε ζητήθηκε από τους μαθητές να καταγράφουν το υλικό για να μη χαθεί η ομορφιά της αυθόρμητης τοποθέτησης. Έτσι, δημιουργήθηκε αξιόλογο εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό του σχολείου (<http://51yklarlaris.lar.sch.gr/portal/wordpress/wp-content/uploads/2011/10/periodiko.pdf>).

Στην πλατφόρμα ασύγχρονης τηλεκπαίδευσης του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (<http://eclass.sch.gr/>) δημιουργήθηκε το μάθημα «Εθισμός στο Διαδίκτυο και Εφηβεία» (<http://eclass.sch.gr/courses/EL987113/>) όπου αναρτήθηκε χρήσιμο υλικό για τη διδακτική προσέγγιση των θεμάτων κυρίως όσον αφορά στην παρουσίαση ερευνητικών προσεγγίσεων. Η πλατφόρμα αυτή χρησιμοποιήθηκε και για την ανάρτηση του παραγόμενου υλικού (βίντεο, αφισών, κειμένων, φωτογραφιών από τις δράσεις της ομάδας, φωτογραφιών από εκδρομές, βίντεο από τη δημόσια παρουσίαση) καθώς και οδηγιών, ανακοινώσεων και χρήσιμων συνδέσμων.

Φάση 2η (αποτελέσε διαδικασία του προγράμματος «Κυβερνοεκφοβισμός: Η σύγχρονη μορφή σχολικού εκφοβισμού», το οποίο υλοποιήθηκε τη σχολική χρονιά 2011-12, με σκοπό παρεμβατικές δράσεις για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου στο σχολείο).

Στη δεύτερη φάση της ερευνητικής εργασίας οι μαθητές/ριες χρησιμοποιήθηκαν ως πολλαπλασιαστές δράσεων στο σχολείο. Στην ψηφιακή τάξη (<http://eclass.sch.gr/>) δημιουργήθηκε το μάθημα «Κυβερνοεκφοβισμός» (<http://eclass.sch.gr/courses/EL987123/>) όπου αναρτήθηκε χρήσιμο υλικό για την προσέγγιση του θέματος. Δημιουργήθηκε ο σύνδεσμος Κυβερνοεκφοβισμός με υλικό για μελέτη από το διαδίκτυο καθώς κι ένας σύνδεσμος με προσβλητικά βίντεο και φωτογραφίες που αλιεύτηκαν στο YouTube και στο Facebook, τα οποία διατηρήθηκαν μόνον για τις ανάγκες της έρευνας (Γιαννακάκη 2012). Η ομάδα ασχολήθηκε συστηματικά με την καταγραφή, τη μελέτη, την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου στο σχολείο και με σύνθημα «Stop Cyber Bullying - Για να μη χάνονται τα πρόσωπα στο σχολείο», προχώρησε στις ακόλουθες δράσεις:

Βιωματικά εργαστήρια

Τα εργαστήρια απευθύνθηκαν σε τμήματα των project της Α΄ Λυκείου αλλά και της Γ΄ Γυμνασίου κι αφορούσαν στην πρόληψη και αντιμετώπιση του ηλεκτρονικού εκφοβισμού. Προβλήθηκαν δύο σποτ, το «Βάλε τέλος στην παρενόχληση» της δράσης SaferInternet και το «Συμβουλές για καταγγελίες απειλών και παράνομου περιεχομένου» της SafeLine καθώς και ένα βίντεο που δημιούργησαν οι μαθητές της ομάδας για τον εκφοβισμό στο σχολείο και στο διαδίκτυο. Στη συνέχεια, οι επιμορφωτές - μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες παρουσίασαν βιωματικές προτάσεις που απαντούν στο ερώτημα «Τι πιστεύουν οι μαθητές/ριες ότι μπορεί να γίνει από τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς και τους/ις ίδιους/ες τους/ις μαθητές/ριες για ένα ασφαλέστερο διαδίκτυο» και κάλεσαν και τους επιμορφούμενους να κάνουν το ίδιο. Στόχος ήταν να αναγνωριστεί η δύναμη της ενημέρωσης καθώς και η διάχυση της γνώσης για την υιοθέτηση υγιών συμπεριφορών τόσο από τους/ις μαθητές/ριες όσο και από τους/ις καθηγητές/ριες.

Ημέρα ασφαλούς διαδικτύου 2012

Πάρα πολλές περιπτώσεις κυβερνοεκφοβισμού παρατηρούνται στο Facebook. Οι πιο πολλές από αυτές οφείλονται στην κακή χρήση του μέσου και στην αδυναμία να προστατέψουμε τον εαυτό μας με την αλόγιστη έκθεση προσωπικών δεδομένων. Στην προσπάθεια για ενημέρωση δημιουργήθηκε το βίντεο με τίτλο «Η αβάσταχτη ελαφρότητα του ... Facebook» και η θεματική ενότητα «Σκέψου πριν κλικάρεις». Στο βίντεο, το οποίο γυρίστηκε στο χώρο του σχολείου, συμμετείχαν όλοι οι μαθητές/ριες της ομάδας είτε ως πρωταγωνιστές είτε ως συντελεστές.

Ημέρα κατά της ενδοσχολικής βίας 6 Μαρτίου 2012 (Εκδήλωση στο πλαίσιο δράσης του προγράμματος για την ομαλή συμβίωση στο σχολείο)

Το πρώτο μέρος περιλάμβανε δραματοποίηση του βιβλίου με τίτλο «Μου έκλεψαν το όνομά μου» του Ισπανού εικονογράφου-συγγραφέα Tassies (2011). Δύο μαθήτριες, φορώντας μάσκες, όπως ακριβώς θέλει τους ήρωες ο συγγραφέας, ζωντάνεψαν τους βασικούς ρόλους σε ένα παιχνίδι μεταξύ αφήγησης και ηλεκτρονικής παρουσίασης της καταλυτικής εικονογράφησης του βιβλίου.

Το δεύτερο μέρος αφορούσε στην προβολή ενός βίντεο, που αποτελεί τμήμα του εκπαιδευτικού προγράμματος «Αντιμετωπίζω τον Εκφοβισμό στο Σχολείο», το οποίο εφαρμόζεται από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Flinders της Αυστραλίας. Μέσω του βίντεο οι μαθητές/ριες μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τις μορφές της ενδοσχολικής βίας - αποκλεισμό, λεκτική βία, σωματικό και ηλεκτρονικό εκφοβισμό - και διαπαιδαγωγούνται σε καλές πρακτικές πρόληψης και αντιμετώπισης.

Ερωτηματολόγιο

Αμέσως μετά την παρουσίαση της δράσης, οι μαθητές/ριες κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο που είχε σχέση καταρχήν με την κατανόηση της δραματοποιημένης ιστορίας και τα συναισθήματα που ένιωσαν κατά τη διάρκειά της, κατά δεύτερο λόγο αν έχουν εμπλακεί ως θύτες, θύματα ή παρατηρητές σε περιστατικά ενδοσχολικής βίας και κυβερνοεκφοβισμού και, σε ένα τρίτο επίπεδο, με προτάσεις για την ανάπτυξη στρατηγικών αντιμετώπισης του κυβερνοεκφοβισμού στο σχολείο.

Παραγωγή υλικού μέσω καλλιτεχνικής δημιουργίας κειμένων και βίντεο για δημόσια παρουσίαση

Στο στάδιο αυτό οι μαθητές/ριες χωρίστηκαν σε ομάδες ανάλογα με τις δεξιότητες και τις επιθυμίες τους. Δημιουργήθηκαν οι ακόλουθες ομάδες:

α) Ομάδα δημιουργίας αφισών ζωγραφικής, με στόχο τη μετάδοση μηνυμάτων για να κατανοήσουν οι μαθητές τις συνέπειες του ηλεκτρονικού εκφοβισμού και τη σημασία της αναφοράς τέτοιων περιστατικών.

β) Ομάδα δημιουργίας βίντεο για το Cyber bullying, με στόχο να παρουσιαστούν μέσα από σκίτσα συνήθη περιστατικά εκφοβισμού που συμβαίνουν στο διαδίκτυο και στα κινητά, να τονιστούν οι οδυνηρές συνέπειες και να προβληθεί η ατομική ευθύνη για την τήρηση ενός κώδικα υγιούς συμβίωσης στο σχολείο.

γ) Ομάδα σύνθεσης κειμένων για δημόσια παρουσίαση, με στόχο να ακουστούν οι φωνές των ίδιων των παιδιών με τα δικά τους κείμενα.

Θεατρική προσέγγιση

Επιχειρήθηκε δεύτερη θεατρική προσέγγιση με τίτλο: «Η ταινία της ζωής της» με θέμα τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό. Το δρώμενο αποτελεί δραματοποίηση διασκευασμένων αποσπασμάτων του βιβλίου του Β. Ηλιόπουλου (2011) «Delete στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό». Δε δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στους καθαρά θεατρικούς τρόπους έκφρασης, αλλά αντιμετωπίστηκε το θέατρο σαν διδακτικό εργαλείο, μαζί με μορφή τέχνης, με στόχο να προσεγγίσει τους μαθητές-θεατές με τεχνικές που προωθούν την επικοινωνία και την ενσυναίσθηση ώστε να προωθηθεί η κατανόηση του «διαφορετικού».

Ερευνητική εργασία (Project)

Όλη η Ομάδα εκπόνησε ερευνητική εργασία (project) με υποθέματα:

α) Το φαινόμενο του Cyber Bullying στο σχολικό περιβάλλον με τη ματιά του εκπαιδευτικού, β) καταγραφή και μελέτη περιστατικών σχολικού κυβερνοεκφοβισμού στο YouTube και στο Facebook, γ) διαδικτυακή ηθική, δ) ρόλος του σχολείου στον κυβερνοεκφοβισμό, ε) εμπειρία από το πρόγραμμα Αγωγής Υγείας, στ) ρόλος των παρατηρητών, ζ) ρόλος της οικογένειας και η) αντιμετώπιση περιστατικών αν πέσουμε θύματα.

Οι εργασίες παρουσιάστηκαν δημόσια, σε συνεργασία και με άλλους φορείς (Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων του σχολείου, ΟΚΑΝΑ, Πρόγραμμα «Αντιμετωπίζω τον εκφοβισμό στο σχολείο» του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Ομάδα Παρέμβασης Εκπαιδευτικών για το σχολικό εκφοβισμό), σε μια προσπάθεια ανοίγματος του σχολείου στην τοπική κοινωνία.

Βίντεο

Δημιουργήθηκε βίντεο με τίτλο «Stop Cyber Bullying Για να μη χάνονται τα "πρόσωπα" στο σχολείο», στο οποίο περιλαμβάνονται με τη μορφή σκίτσων, σκηνές προσβλητικών βίντεο, φωτογραφιών και σχολίων, που αλιεύτηκαν στο Facebook και στο YouTube, οι οποίες μπορεί να είναι σκηνές φίλων, συμμαθητών, καθηγητών, ενώ παράλληλα τονίζεται η ατομική ευθύνη για την ομαλή συμβίωση στο σχολείο και η αξία της φιλίας και της συμφιλίωσης. Επιπλέον, δημιουργήθηκε και αφίσα με τον ίδιο τίτλο.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τα βασικά ευρήματα από την ερευνητική μας προσέγγιση σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού κυβερνοεκφοβισμού, είναι:

1. Οι μαθητές/ριες δεν γοητεύονται από βίαιες συμπεριφορές. Σχεδόν όλοι δηλώνουν ότι μπορεί να ανασταταθούν αν δουν τον εαυτό τους στο διαδίκτυο χωρίς τη συναίνεσή τους και πολύ περισσότερο σε προσβλητικά βίντεο κατ' εξακολούθηση.
2. Παρόλα αυτά, πολλοί/ές μαθητές/ριες εμπλέκονται σε περιστατικά κυβερνοεκφοβισμού, ξεκινώντας χάριν αστειότητας με τη χρήση κινητών τηλεφώνων. Έτσι δικαιολογούν τα βίντεο που έχουν αναρτηθεί κυρίως στο Facebook και στο YouTube, πολλά από τα οποία είναι τραβηγμένα μέσα στην τάξη.

3. Μερικοί/ές μαθητές/ριες που συμμετέχουν (προωθώντας προσβλητικά μηνύματα ή βίντεο ή φωτογραφίες) αλλά δεν πρωταγωνιστούν στις πράξεις εκφοβισμού, δεν συνειδητοποιούν το μέγεθος των συνεπειών της πράξης τους.
4. Πολλοί/ές μαθητές/ριες θεωρούν ότι δεν τους αφορά το θέμα γιατί δεν κάνουν χρήση σελίδων κοινωνικής δικτύωσης ή προσέχουν στη χρήση, ενώ η πραγματικότητα είναι ότι θύμα μπορεί να πέσει ο καθένας. Από τους/ις 120 μαθητές/ριες της Α΄ Λυκείου το 70% πιστεύει (σύμφωνα με τις απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο) πως κινδυνεύει να πέσει θύμα μόνον αυτός που δεν προσέχει ή που προκαλεί με τη συμπεριφορά του στο διαδίκτυο.
5. Πάνω από το 1/3 των μαθητών/ριών της Α΄ και Β΄ τάξης θεωρούν (σύμφωνα με τις απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο) ότι τίποτα δεν μπορεί να γίνει στο σχολείο για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο του ηλεκτρονικού εκφοβισμού, ενώ είχαν προτάσεις για τις άλλες μορφές σχολικού εκφοβισμού όπως τη λεκτική, τη σωματική βία και τον αποκλεισμό.
6. Όπως προέκυψε από την έρευνα, υπάρχει έλλειμμα επικοινωνίας μεταξύ γονέων κι εφήβων καθώς οι μαθητές/ριες δηλώνουν στη συντριπτική πλειοψηφία τους πως δεν μίλησαν ή δεν θα μιλήσουν στους γονείς τους για περιστατικά κυβερνοεκφοβισμού.
7. Οι μαθητές/ριες αντιδρούν με ενθουσιασμό και συγκίνηση σε δράσεις που έχουν να κάνουν με θεατρικές προσεγγίσεις με πρωταγωνιστές συμμαθητές τους. Μέσα από τους/ις συμμαθητές/ριες τους μπορούν να μπουν στη θέση του άλλου, οπότε να καταλάβουν τις οδυνηρές συνέπειες του κυβερνοεκφοβισμού.
8. Μια διάσταση του προβλήματος, όπως προέκυψε από την έρευνα, αφορά στην περίπτωση που ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός έχει σχέση με ζητήματα εθνικής ή πολιτιστικής διαφορετικότητας. Πρόκειται για απειλές οι οποίες προκύπτουν από την παρουσία στο σχολείο μαθητών που είναι παιδιά μεταναστών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το θέμα του συγκεκριμένου προγράμματος Αγωγής Υγείας κέρδισε το ενδιαφέρον των μαθητών οι οποίοι έμαθαν να ψάχνουν στο διαδίκτυο μέσα από δημιουργικούς δρόμους, να εκφράζονται καλλιτεχνικά, να αναπτύσσουν υποκριτικές δεξιότητες, να εξοικειώνονται με μεθόδους ασύγχρονης τηλεκαίδευσης που χρησιμοποιούνται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, να βελτιώνουν την αυτογνωσία και την αυτοεκτίμησή τους, να αλλάζουν λαθεμένες συμπεριφορές, να παίρνουν πρωτοβουλίες σε θέματα οργάνωσης παρουσιάσεων και οργάνωσης εκδρομών, να τονώνουν τη διάθεσή τους για συνεργασία κι αρμονική συνύπαρξη, να εργάζονται ομαδικά για το γενικό καλό και να παίρνουν εφόδια για το μέλλον.

Συνοψίζοντας, από την υλοποίηση όλων των δράσεων του προγράμματος:

α) Οι μαθητές/ριες, αναγνωρίζουν τα οφέλη από τη δημιουργική αναζήτηση στο διαδίκτυο και γνωρίζουν πως η συμπεριφορά τους στον ψηφιακό κόσμο μπορεί να επηρεάσει τον πραγματικό. Κατανοούν τη σημασία της ιδιωτικότητας και της προστασίας της αξιοπρέπειας της δικής τους και των άλλων. Προβληματίζονται με την έννοια της ψηφιακής υπόληψης. Κατανοούν τον κυβερνοεκφοβισμό με την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης μέσα από την προσωπική και βιωματική έκθεσή τους σε ιστορίες περιστατικών.

β) Καλλιεργείται η υπευθυνότητα των μαθητών/ριών στην οργάνωση δημόσιας παρουσίασης με τη μορφή ημερίδας. Αποκτούν κεντρικό ρόλο, με επιρροή στις γνώμες των ειδικών αλλά και στο σχολείο και στην οικογένεια.

γ) Η δημιουργία και προβολή βίντεο καθώς και οι θεατρικές προσεγγίσεις με ενσάρκωση ρόλων από τους μαθητές έχουν μεγάλη απήχηση προς τη σχολική κοινότητα. Επιπλέον, η έκδοση περιοδικού λειτουργεί σαν γραπτό ντοκουμέντο της ευαισθητοποίησης του σχολείου.

δ) Αναδεικνύεται ο αδύναμος ρόλος της οικογένειας αλλά και του σχολείου στην καλλιέργεια κριτικής ικανότητας και δεξιοτήτων αναφορικά με τις διαδικτυακές

συμπεριφορές και την αντιμετώπιση των κινδύνων του διαδικτύου. Άρα και οι δύο ομάδες πρέπει να ενδυναμωθούν με ενημέρωση και επιμόρφωση.

ε) Αναδεικνύεται η δύναμη που ασκούν οι συνομήλικοι στην εφηβεία. Άρα οι μαθητές της ομάδας Αγωγής Υγείας και κυρίως της Γ΄ Λυκείου, μπορεί να χρησιμοποιηθούν στην εκπαίδευση συνομήλικων ή μικρότερων μαθητών/ριών. Χρήσιμη θα ήταν επίσης η ανάγκη λειτουργίας ανάλογων προγραμμάτων στο Γυμνάσιο.

στ) Το πρόγραμμα κεντρίζει μαθητές αδιάφορους στα μαθήματα, οι οποίοι δουλεύουν με ζήλο και καταθέτουν ιδέες, απόψεις, δεξιότητες και αξιόλογους προβληματισμούς. Επιπλέον, συνέβαλε στην εκτόνωση του άγχους των μαθητών/ριών της Γ΄ Λυκείου οι οποίοι προετοιμάζονταν για τις Πανελλαδικές Εξετάσεις.

ζ) Η ενημέρωση από ειδικούς δίνει εγκυρότητα στο πρόγραμμα, ενώ βοηθά στην ικανοποίηση των στόχων του. Οι εκπαιδευτικές εκδρομές, συνδυάζουν την ψυχαγωγία με την μάθηση, ενώ προσφέρουν εξαιρετικές εμπειρίες.

η) Η δημόσια εκδήλωση προβάλλει το σχολείο και συμβάλλει στη σύνδεσή του με την τοπική κοινωνία.

θ) Το εκπαιδευτικό υλικό που δημιουργήθηκε αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για τους/ις εκπαιδευτικούς που θέλουν να οργανώσουν ανάλογα προγράμματα ή για το μάθημα της Ερευνητικής Εργασίας στο Λύκειο (project).

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Allison, S., Roeger, L. & Reinfeld-Kirkman, N. (2009). Does school bullying affect adult health? Population survey of health-related quality of life and past victimization. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 43, 1163–1170.

Berry, K., & Hunt, C. J. (2009). Evaluation of an intervention program for anxious adolescent boys who are bullied at school. *Journal of Adolescent Health*, 45, 376–382.

Bowes L., Maughan B., Caspi A., Moffitt T.E., Arseneault L. (2010). Families promote emotional and behavioural resilience to bullying: evidence of an environmental effect. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 809-817.

Cunningham, N.J. (2007). Level of bonding to school and perception of the school environment by bullies, victims and bully victims. *Journal of Early Adolescence*, 27(4), 457–478.

Fekkes, M., Pijpers, F. I., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Educational Research*, 20(1), 81-91.

Holt, M. K., Kantor, G. K., & Finkelhor, D. (2009). Parent/child concordance about bullying involvement and family characteristics related to bullying and peer victimization. *Journal of School Violence*, 8, 42–63.

Houbre, B., Tarquinio, C., Thuillier, I., & Hergott, E. (2006). Bullying among students and its consequences on health. *European Journal of Psychology of Education*, 21, 183-208.

Jankauskiene R., Kardelis K., Sukys S., & Kardeliene L. (2008). Associations between school bullying and psychosocial factors. *Social Behavior & Personality* 36, 145–162.

Jansen, D. E., Veenstra, R., Ormel, J., Verhulst, F. C., & Reijneveld, S. A. (2011). Early risk factors for being a bully, victim, or bully/victim in late elementary and early secondary education. The longitudinal TRAILS study. *BMC Public Health*, 11, 440.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers.

Pollastri, A. R., Cardemil, E. V., & O'Donnell, E. H. (2010). Self-esteem in pure bullies and bully/victims: A longitudinal analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 25, 1489-1502.

Rigby, K. (1999). Peer victimisation at school and the health of secondary students. *British Journal of Educational Psychology*, 69, 95-104.

Rivers I., Smith P.K. (1994). Types of bullying behaviour and their correlates. *Aggressive Behavior*, 20, 359-368.

Sapouna, M. (2008). Bullying in Greek primary and secondary schools. *Psychology International*, 29, 199-213.

Williams, K., Chambers, M., Logan, S. & Robinson, D. (1996). Association of common health symptoms with bullying in primary school children. *British Medical Journal*, 313, 17-19.

Γιαννακάκη, Α. (2012). Έντυπο ανάπτυξης περιεχομένου Ερευνητικής εργασίας με τίτλο «Περπατώντας στα μονοπάτια του διαδικτύου με οδηγό τα βιώματά μας», όπως υποβλήθηκε στον φορέα Αριστεία και Καινοτομία στην εκπαίδευση. Από το Υλικό της ψηφιακής τάξης στο μάθημα «Εθισμός στο Διαδίκτυο και Εφηβεία» (<http://eclass.sch.gr/courses/EL987113/>).

Ηλιόπουλος, Β. (2011). Delete στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό. Αθήνα, Εκδ. Ε.Ψ.Υ.Π.Ε..

Περιοδικό Αγωγής Υγείας 5^{ου} Λυκείου (2011). Λάρισα, Ενότητα με τίτλο: «Όταν το διαδίκτυο γίνεται φόβος και τρόμος...», σελ. 28-42, <http://51yklar.is.lar.sch.gr/portal/wordpress/wp-content/uploads/2011/10/periodiko.pdf>.

Στάπα-Μουρτζίνη, Μ. (2004). Αγωγή Υγείας. Εγχειρίδιο για εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. Ανακλήθηκε από τη διεύθυνση http://www.pi-schools.gr/programs/agogi_ygeias/agogi_ygeias.pdf.

Tàssies, W. (2011). Μου έκλεψαν το όνομά μου. Μετάφραση: Δημήτρης Ψαρράς. Εικονογράφηση: Tàssies. Αθήνα, Εκδόσεις Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.

Τρίγκα-Μαρτίκα, Ε. (2011). Σχολική βία •Σχολικός εκφοβισμός •Θυματοποίηση •Ο ρόλος της οικογένειας-σχολείου. Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη.